VISUOMENĖS SVEIKATA

Šioje faktų suvestinėje apžvelgiami ES visuomenės sveikatos politikos tikslai ir aplinkybės, kuriomis ji buvo plėtojama. Joje pristatomi svarbiausi ES laimėjimai skatinant sveikatą ir užkertant kelią ligoms, daugiausia dėmesio skiriant vėžiui ir atsparumo infekcinėms ligoms bei tarpvalstybinėms grėsmėms sveikatai didinimui. Sprendžiamos visuomenės sveikatos problemos, susijusios su demografiniais pokyčiais, taip pat atsižvelgiama į poreikį užtikrinti prieigą prie ypatingos svarbos vaistų. Taip pat pristatomi naujausi politikos pokyčiai e. sveikatos ir biotechnologijų srityse.

TEISINIS PAGRINDAS

— **Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo** visuomenės sveikatai skirtas 168 straipsnis. 114 straipsnis yra vienas iš ES teisės aktų dėl tabako ir susijusių gaminių gamybos, pateikimo ir pardavimo teisinių pagrindų, o 153 straipsnis yra kelių ES direktyvų darbuotojų saugos ir sveikatos srityje pagrindas.

— **Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos** 35 straipsnyje teigiama, kad kiekvienas turi teisę į profilaktinę sveikatos priežiūrą ir teisę į gydymą nacionalinėse sveikatos priežiūros sistemose.

ES VISUOMENĖS SVEIKATOS POLITIKOS TIKSLAI

ES valstybių (ES valstybių narių) nacionalinėms vyriausybėms tenka pagrindinė atsakomybė už sveikatos priežiūros ir medicininės priežiūros paslaugų organizavimą ir teikimą. ES visuomenės sveikatos politika papildo nacionalinę politiką ir ja siekiama:

— saugoti ir gerinti žmonių ES sveikatą,

— remti sveikatos priežiūros sistemų ir infrastruktūros modernizavimą ir skaitmenizaciją,

— didinti ES sveikatos priežiūros sistemų atsparumą ir

— geriau padėti ES šalims užkirsti kelią būsimoms pandemijoms ir su jomis kovoti.

ES VISUOMENĖS SVEIKATOS POLITIKOS RAIDA

XX a. dešimtajame dešimtmetyje pakeitus ES steigimo sutartis visuomenės sveikata tapo svarbesnė ES politikoje. Teisė laisvai judėti reiškia, kad tiek pacientai, tiek sveikatos priežiūros specialistai gali laisvai judėti iš vienos ES valstybės narės į kitą. Be to, didelės sveikatos problemos dažnai peržengia valstybių sienas ir turi socialinių bei ekonominių pasekmių ES.

Formuoti ES visuomenės sveikatos politiką padeda dvi specializuotosios agentūros:

— **Europos vaistų agentūra**, įsteigta 1995 m., kad vertintų vaistus, prižiūrėtų jų vartojimą ES ir stebėtų jų saugumą;

— 2004 m. įsteigtas **Europos ligų prevencijos ir kontrolės centras** renka duomenis apie užkrečiamąsias ligas, vertina riziką ir teikia gaires, kad padėtų šalims užkirsti kelią protrūkiams ir grėsmėms visuomenės sveikatai ir į juos reaguoti.

Programa „ES – sveikatos labui“ (2021–2027 m.) buvo sukurta siekiant spręsti ilgalaikes sveikatos problemas užtikrinant, kad sveikatos sistemos taptų stipresnės, atsparesnės ir prieinamesnės. Ji buvo priimta reaguojant į COVID-19 pandemiją ir siekiant pagerinti pasirengimą krizėms ES. Ja pabrėžiama kolektyvinio atsparumo ir tarpvalstybinio pobūdžio sveikatos saugumo svarba sukuriant sąlygas Europos sveikatos sąjungai.

Europos sveikatos sąjunga yra politikos sistema, kurioje daugiausia dėmesio skiriama:

— pasirengimui būsimoms sveikatos krizėms ir tarpvalstybinėms grėsmėms sveikatai;

— ES farmacijos srities aktų modernizavimui, kad žmonės turėtų daugiau galimybių gauti įperkamų ir naujoviškų vaistų;

— vėžio prevencijai ir nustatymui, taip pat aukštos kokybės priežiūros vėžiu sergantiems pacientams užtikrinimui;

— bendros elektroninių sveikatos duomenų naudojimo ir keitimosi jais visoje ES sistemos (Europos sveikatos duomenų erdvė) sukūrimui.

ES taip pat yra susirūpinusi visuotine sveikata ir neseniai sustiprino savo dalyvavimą šioje srityje įgyvendindama pasaulinės sveikatos sistemų atsparumo iniciatyvą.

LAIMĖJIMAI IR DABARTINIAI POKYČIAI VISUOMENĖS SVEIKATOS POLITIKOS SRITYJE

A. Sveikatos aspektų integravimas į visų sričių politiką ir viena sveikata

2006 m. buvo suformuluotas sveikatos aspektų integravimo į visų sričių politiką požiūris, pagal kurį atsižvelgiama į visų politikos sričių, o ne tik tų, kuriose aiškiai sprendžiami visuomenės sveikatos klausimai, poveikį sveikatai. Pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 9 straipsnį ir 168 straipsnio 1 dalį ir Chartijos 35 straipsnį į poveikį sveikatai turėtų būti atsižvelgiama formuojant visų sričių politiką ES, nacionaliniu ir vietos lygmenimis.

Naujausi sveikatos aspektų integravimo į visų sričių politiką požiūrio taikymo praktikoje pavyzdžiai:

— taikant Nulinės taršos veiksmų planą siekiama sukurti švaresnę ir sveikesnę gyvenamąją aplinką;

— 2021–2027 m. programa „ES – sveikatos labui“ ir kiti fondai bei programos padeda spręsti sveikatos klausimus iš įvairių perspektyvų;

— keletu politikos sričių siekiama užkirsti kelią užkirsti kelią klimato kaitos keliamam žalingam poveikiui sveikatai, tokiam kaip didėjantis mirčių dėl karščio bangų ir gaivalinių nelaimių skaičius, kintantys užsikrėtimo per vandenį plintančiomis ligomis ir vabzdžių, sraigių ar kitų šaltakraujų gyvūnų perduodamomis ligomis būdai.

Koncepcija „Viena sveikata“ – integruotas, vienijantis metodas, kuriuo siekiama tvariai subalansuoti ir optimizuoti žmonių, gyvūnų ir ekosistemų sveikatą. Ji susijusi su tarp gyvūnų ir žmonių tiesiogiai ar netiesiogiai perduodamų ligų prevencija ir atsparumo antimikrobinėms medžiagoms (t. y. kai bakterijos, virusai, grybeliai ir parazitai nebereaguoja į vaistus, naudojamus jų prevencijai ar gydymui nuo jų) mažinimu.

B. Ligų prevencija ir sveikatingumo skatinimas

ES iniciatyvomis šioje srityje daugiausia dėmesio skiriama užkrečiamųjų (t. y. infekcinių) ir neužkrečiamųjų ligų, įskaitant vėžį, prevencijai ir atsparumo antimikrobinėms medžiagoms mažinimui.

1. Vėžys

Vėžys yra antra pagrindinė mirties priežastis ES. Jo poveikis neapsiriboja tik asmenine ir šeimos sfera, nes jis daro poveikį ir sveikatos priežiūros sistemoms ir bendram ekonominiam produktyvumui. ES sprendžia vėžio problemą įgyvendindama keletą iniciatyvų.

— Nuo 2021 m. vykdomas Europos kovos su vėžiu planas apima prevenciją, ankstyvąją diagnostiką, gydymą ir tolesnę priežiūrą.

— 2022 m. Europos Komisija pristatė **naują požiūrį į vėžio atrankinę patikrą**, kuriuo siekiama remti valstybių narių pastangas didinti vėžio atrankinės patikros aprėptį. Jo tikslas buvo užtikrinti, kad iki 2025 m. 90 proc. žmonių ES, kurie atitinka krūties, kolorektalinio ir gimdos kaklelio vėžio atrankinės patikros reikalavimus, būtų suteikta galimybė atlikti atrankinę patikrą.

— Siekiant remti politikos formuotojus ir padėti nukreipti investicijas į kovą su vėžiu, šalių su vėžiu susijusiuose profiliuose atkreipiamas dėmesys į laimėjimus, sunkumus ir skirtumus onkologinės priežiūros srityje visoje ES.

— Europos kovos su vėžiu kodeksas – tai rekomendacijų, kaip ES gyventojai gali sumažinti vėžio riziką, rinkinys. 2025 m. leidime atnaujintos ir išplėstos prevencijos gairės, įtraukiant naujausius mokslinius įrodymus ir politikos rekomendacijas.

2. Kitos neužkrečiamosios ligos

2021 m. gruodžio mėn. Europos Komisija pradėjo įgyvendinti ES neužkrečiamųjų ligų iniciatyvą „Sveikesni kartu“, kad padėtų valstybėms narėms sumažinti pagrindinių neužkrečiamųjų ligų naštą ir didinti piliečių gerovę. Ypatingas dėmesys skiriamas dviem sritims: psichikos sveikatai ir širdies ir kraujagyslių ligoms.

a. Psichikos sveikata ir gerovė

ES psichikos sveikatos problemų turi daugiau kaip 84 mln. žmonių, t. y. maždaug kas šeštas asmuo. Psichikos sveikata įtraukta į ES visuomenės sveikatos darbotvarkę įgyvendinant tokias iniciatyvas kaip Bendrieji veiksmai psichikos sveikatos ir gerovės srityje (2013–2016 m.). Tai savo ruožtu paskatino sukurti Europos psichikos sveikatos ir gerovės veiksmų planą.

Kadangi savižudybės yra antra pagrindinė 15–29 metų asmenų mirties priežastis, ir toliau labai svarbu vykdyti prevencijos, informuotumo, nestigmatizavimo iniciatyvas ir sudaryti galimybes gauti pagalbą. 2023 m. Europos Komisija priėmė Komunikatą dėl visapusiško požiūrio į psichikos sveikatą. Psichikos sveikata ir neurologiniai sutrikimai

yra sritys, taip pat remiamos pagal iniciatyvą „Sveikesni kartu“. 2026 m. sausio mėn. pradėta įgyvendinti Europos partnerystės smegenų sveikatos srityje.

b. Širdies ir kraujagyslių ligos ir gyvenimo būdo veiksniai

Širdies ir kraujagyslių ligos yra pagrindinė mirties priežastis ES. Narkotikų, alkoholio ir tabako vartojimas yra gyvensenos pasirinkimas, žymiai padidinantis riziką susirgti su širdimi susijusiomis ligomis, turinčiomis didelį poveikį žmonių sveikatai. Šių rizikos veiksnių šalinimas yra vienas pagrindinių ES sveikatos politikos tikslų. Svarbūs tabako vartojimo reglamentavimo žingsniai, be kita ko, yra 2011 m. Tabako mokesčių direktyva ir 2014 m. Tabako gaminių direktyva. 2025 m. liepos mėn. Europos Komisija pateikė pasiūlymą dėl Tabako mokesčių direktyvos peržiūros, kad būtų išplėsta jos taikymo sritis įtraukiant naujus gaminius ir padidinti minimalūs mokesčių tarifai, kad būtų atsižvelgiama į infliaciją ir kainų lygio skirtumus valstybėse narėse.

2025 m. gruodžio mėn. Europos Komisija paskelbė širdies ir kraujagyslių sveikatos planą „Saugokime širdį“, kuriame daugiausia dėmesio skiriama širdies ir kraujagyslių ligoms, paplitusioms labiau pažeidžiamose asmenų grupėse. Nuo 2025 m. Europos Parlamentas rengia pranešimą savo iniciatyvą dėl ES širdies ir kraujagyslių ligų strategijos.

3. Užkrečiamosios ligos ir grėsmė visuomenės sveikatai

Europos ligų prevencijos ir kontrolės centras turi **ankstyvojo įspėjimo ir reagavimo sistemą**, skirtą galimiems užkrečiamųjų ligų protrūkiams ir tarpvalstybinėms grėsmėms sveikatai nustatyti ir į juos reaguoti.

ES sveikatos saugumo komitetas, kurį sudaro ES valstybių narių ir Islandijos, Lichtenšteino bei Norvegijos sveikatos priežiūros institucijų atstovai, **koordinuoja ES atsaką į protrūkius ir epidemijas** ir bendradarbiauja su Pasaulio sveikatos organizacija.

2022 m. buvo pratęstas Europos vaistų agentūros ir Europos ligų prevencijos ir kontrolės ligų centro įgaliojimų galiojimo terminas, priimtas naujas reglamentas dėl didelių tarpvalstybinio pobūdžio grėsmių sveikatai ir įsteigta Pasirengimo ekstremaliosioms sveikatos situacijoms ir reagavimo į jas institucija (HERA), siekiant pagerinti pasirengimą didelėms tarpvalstybinio pobūdžio grėsmėms ir reagavimą į jas.

Be to, 2025 m. balandžio mėn. Europos Komisija pradėjo viešas konsultacijas, kad pagrįstų savo strategiją dėl medicinos reikmenų, naudojamų reaguojant į ekstremaliąsias visuomenės sveikatos situacijas. Strategija bus užtikrinta, kad ES būtų pasirengusi grėsmėms visuomenės sveikatai, įskaitant chemines, biologines, radiologines ir branduolines grėsmes, ir galėtų į jas reaguoti.

C. Visuomenės ir demografiniai pokyčiai

ES sprendžia uždavinį – užtikrinti savo **senėjančios visuomenės** aukštą gyvenimo kokybę ir kad jos sveikatos sistemos būtų tvarios. 2021 m. Europos Komisija paskelbė diskusijoms skirtą dokumentą dėl senėjimo, o 2023 m. – ataskaitą „Demografinių pokyčių poveikis kintančioje aplinkoje“. Nustačiusi dėl senėjimo, gyventojų skaičiaus mažėjimo ir mažesnės darbo jėgos kylančius iššūkius, komunikate „Demografiniai pokyčiai Europoje. Veiksmų rinkinys“ ji taip pat pristatė politikos priemones, skirtas demografiniams pokyčiams valdyti.

Migracijos krizės taip pat kelia iššūkių visuomenės sveikatos politikai. 2016 m. Europos Komisija paskelbė veiksmų planą dėl ne ES piliečių integravimo. Jame sprendžiama migrantų patiriamų su sveikata susijusių kliūčių, įskaitant sunkumus gauti sveikatos priežiūros paslaugas, problemos. 2020 metais Europos Komisija paskelbė Europos migracijos darbotvarkę ir Naująjį migracijos ir prieglobsčio paktą, kuriais siekiama dar labiau supaprastinti ES politiką šioje srityje. Nauji reglamentai bus taikytini nuo 2026 m. liepos 1 d.

Siekiant sumažinti **vaikų nelygybę** tokiose srityse kaip sveikata, 2021 m. priimta Europos vaiko garantijų sistema. Jos tikslas – užkirsti kelią socialinei atskirčiai ir su ja kovoti, užtikrinant veiksmingas galimybes naudotis pagrindinėmis paslaugomis, įskaitant nemokamą sveikatos priežiūrą ir sveiką mitybą. Pirmas žingsnis buvo žengtas, kai valstybės narės pateikė nacionalinius planus, kuriuose nurodyta, kaip jos įgyvendins Europos vaiko garantijų sistemą iki 2030 m. 2026 m. vasario mėn. Europos Parlamentas pasiūlė tikslą iki 2035 m. panaikinti vaikų skurdą.

D. Vaistai

Vaistas (vaistinis preparatas) yra medžiaga ar medžiagų derinys, skirtas (-a) žmonių ligoms gydyti ar jų prevencijai užtikrinti (žr. 2.2.5). ES priėmė keletą teisės aktų, kuriais reglamentuojama, kaip vaistams išduodami leidimai, jais prekiaujama ir jie vartojami ES. Šie teisės aktai, be kita ko, yra:

— 2001 m. direktyva dėl leidimų vaistams išdavimo, jų gamybos importo ir prekybos jais (Direktyva 2001/83/EB);

— 2004 m. reglamentas, kuriuo nustatomos leidimų vaistams išdavimo procedūros ir jų stebėsenos taisyklės, taip pat įsteigiama Europos vaistų agentūra (Reglamentas (EB) Nr. 726/2004).

Svarbus įvykis buvo priimtas farmacijos srities dokumentų rinkinys, kuriuo siekiama, kad būtų daugiau galimybių įsigyti vaistų, jie taptų prieinamesni ir įperkamesni. Šio dokumentų rinkinio tikslas – geriau patenkinti pacientų poreikius skatinant inovacijas ir konkurencingumą, teikiant paskatas kurti naujas antimikrobines medžiagas, vaistus retosioms ligoms gydyti ir vaikų gydymo būdus. Dokumentų rinkiniu taip pat siekiama stiprinti tiekimo saugumą, užtikrinti, kad visoje ES būtų laiku prieinami saugūs ir įperkami vaistai.

Ypatingos svarbos vaistų aktu, kurį 2025 m. kovo mėn. pasiūlė Europos Komisija ir dėl kurio šiuo metu derasi Europos Parlamentas, ES Taryba ir Europos Komisija, siekiama pagerinti ypatingos svarbos vaistų prieinamumą, tiekimą ir gamybą.

E. E. sveikata

ES jau įsibėgėjo sveikatos priežiūros sistemų skaitmenizacijos procesas. Skaitmeninės technologijos ir informacijos valdymo sistemos integruojamos į įvairius sveikatos priežiūros pramonės aspektus. Tai apima elektroninių sveikatos įrašų, telemedicinos, dėvimųjų prietaisų, mobiliųjų programėlių, duomenų analizės ir kitų skaitmeninių priemonių naudojimą. Sveikatos priežiūros sektoriaus skaitmenizacija yra ES **bendrosios skaitmeninės rinkos strategijos**, kuria siekiama suderinti teisines sistemas ir skaitmeninių sistemų infrastruktūrą visose valstybėse narėse, dalis.

E. sveikatos tinklas yra savanoriškas tinklas, įsteigtas pagal direktyvą dėl pacientų teisių į tarpvalstybinės sveikatos priežiūros paslaugas. Tai yra platforma, kurioje už e. sveikatą atsakingos nacionalinės valdžios institucijos gali užmegzti ryšius.

2018 m. Europos Komisija nustatė savo **prioritetus sveikatos priežiūros ir slaugos skaitmeninės transformacijos srityje**. Tai, be kita ko, yra saugi prieiga prie sveikatos duomenų žmonėms visoje ES, individualizuota medicina, geresni moksliniai tyrimai naudojant bendrą duomenų infrastruktūrą ir asmenų įgalėjimas naudojant skaitmenines priemones pacientų atsiliepimams teikti, taip pat į asmenį orientuota priežiūra.

E. sveikatos skaitmeninių paslaugų infrastruktūra užtikrinama, kad asmenys iš vienos valstybės narės keliaudami kitose valstybėse narėse galėtų toliau naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis.

2025 m. kovo mėn. įsigaliojo reglamentas dėl **Europos sveikatos duomenų erdvės**. Juo siekiama asmenims ES suteikti galimybę susipažinti su savo sveikatos duomenimis ir juos tvarkyti. Juo taip pat sudaromos sąlygos naudoti sveikatos duomenis tarpvalstybiniu mastu mokslinių tyrimų ir inovacijų tikslais, sykiu užtikrinant atitiktį duomenų apsaugos taisyklėms. Tai didelis pasiekimas ES e. sveikatos darbotvarkėje. Nuo dabar iki 2027 m. kovo mėn. Europos Komisija ketina priimti keletą pagrindinių teisės aktų, kuriais bus nustatytos to reglamento įgyvendinimo taisyklės.

F. Sveikatos technologijų vertinimas

Sveikatos technologijos apima vaistus, medicinos priemones, diagnostikos priemones, chirurgines procedūras, taip pat ligų prevencijos, diagnostikos ar gydymo priemones. Sveikatos technologijų vertinimas yra sistemingas įrodymais pagrįstų duomenų apie sveikatos technologijas vertinimas. Jis naudojamas siekiant užtikrinti, kad sveikatos politika būtų saugi, veiksminga, orientuota į pacientą ir ekonomiškai efektyvi. Jį atliekant taip pat vertinama sveikatos technologijų pridėtinė vertė, kuria grindžiami nacionaliniai sprendimai dėl sąnaudų kompensavimo naudotojams. 2021 m. priimtas reglamentas dėl sveikatos technologijų vertinimo ir palaipsniui imtas taikyti nuo 2025 m. sausio mėn.

G. Biotechnologijų aktas ir Europos konkurencingumas

2025 m. gruodžio mėn. Europos Komisija pateikė pasiūlymą dėl Biotechnologijų akto, kuriuo siekiama paspartinti sveikatos technologijų vertinimo, klinikinių tyrimų ir biotechnologinės gamybos inovacijas, kad būtų sustiprintas Europos konkurencingumas ir paspartinti sveikatos priežiūros sprendimai. Šiuo metu jis nagrinėjamas ir aptariamas Europos Parlamento Visuomenės sveikatos komitete ir Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos komitete. Europos Komisija, spręsdama didėjančius iššūkius, pavyzdžiui, susijusius su klimato kaita, dirbtiniu intelektu ir geopolitine įtampa, savo ekonominėje darbotvarkėje daugiausia dėmesio apskritai skiria konkurencingumui. Savo 2026 m. darbo programoje ji paskelbė apie II biotechnologijų aktą, dėl kurio pasiūlymą tikimasi pateikti 2026 m. pabaigoje.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

2023–2025 m. Europos Parlamento Visuomenės sveikatos komitetas veikė kaip Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komiteto pakomitetis. 2025 m.

vasario mėn. jis tapo visaverčiu nuolatiniu komitetu – Visuomenės sveikatos komitetu nebepriklausomu nuo pagrindinio komiteto. Jis gali apibrėžti savo teisėkūros prioritetus ir reaguoti į pasiūlymus dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų priimdamas pranešimus, siūlydamas pakeitimus plenariniame posėdyje ir paskirdamas derybų grupę, kuri vestų derybas su ES Taryba dėl teisės aktų. Jis yra atsakingas už programas ir veiksmus visuomenės sveikatos, farmacijos produktų, medicinos priemonių, pasirengimo sveikatos krizėms ir reagavimo į jas, psichikos sveikatos ir pacientų teisių srityse. Jis taip pat prižiūri Europos vaistų agentūros ir Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro darbą. Jis palaiko nuolatinius ryšius su Pasaulio sveikatos organizacija.

Šią faktų suvestinę parengė Europos Parlamento Transformacijos, naujovių ir sveikatos teminis skyrius. Daugiau informacijos šia tema pateikiama Visuomenės sveikatos komiteto interneto svetainėje.

Anne-Marie Finnemann / Ioana-Alice POSTU
04/2026